

Мицай Ю. В.

магістр, Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ КАФЕДРИ «ДИЗАЙН» ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ (ХДАДМ)

Анотація. У статті розглядається питання про етапи становлення і розвитку кафедри «Дизайн» ХДАДМ, аналізується її вплив на характер художньої освіти в Україні.

Ключові слова: дизайн, Харківський художньо-промисловий інститут, дизайн-освіта, Харківська школа дизайну, кафедра «Дизайн».

Аннотация. Мицай Ю.В. Этапы становления и развития кафедры «Дизайн» Харьковской государственной академии дизайна и искусств (ХГАДИ). В статье рассматривается вопрос об этапах становления и развития кафедры «Дизайн» ХГАДИ, анализируется ее влияние на характер художественного образования в Украине.

Ключевые слова: дизайн, Харьковский художественно-промышленный институт, дизайн-образование, Харьковская школа дизайна, кафедра «Дизайн».

Annotation. Mitsay Y.V. Stages of formation and development of faculty are «Design» of the Kharkov state academy of design and arts (KSADA). In the article a question rises about becoming and development of department of design of KSADA, its influence on character of artistic education in Ukraine analyses.

Key words: design, Kharkov artistically-industrial institute, design-education, Kharkov school of design, faculty of «Design».

Постановка проблеми. Сьогодні в загальній системі мистецтв в Україні все більш помітне місце посідає дизайн. Про особливу затребуваність фахівців цієї галузі свідчить, швидке зростання дизайнерських спеціальностей в системі вузівської освіти в Україні. Тому необхідно визначити роль кафедри дизайну Харківської державної академії дизайну і мистецтв (ХДАДМ) в цьому процесі, розглянувши особливості, та етапи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найґрунтовнішими науковими дослідженнями, присвяченими розвитку сучасного українського дизайну, є публікації В. Даниленка, зокрема його монографія «Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури» (Х., 2005). Окремі аспекти цієї проблеми свого часу розглядали О. Бойчук, В. Немцова, В. Сидоренко, А. Устинов і інші. Втім питання ролі і місця кафедри дизайну ХДАДМ в системі дизайнерської освіти в Україні дослідниками не розглядалося.

Мета даної статті полягає у визначенні і аналізі етапів становлення і розвитку кафедри «Дизайн» ХДАДМ, виявленні її місця і ролі в системі освіти України.

Результати роботи. На початку 60-х років ХХ століття в колишньому Радянському Союзі директивними методами створювались дизайнерські установи. В Харкові в 1963 році за рішенням уряду СРСР Харківський державний художній інститут реорганізовано на Харківський художньо-промисловий інститут і орієнтовано його на підготовку фахівців художньо-промислового профілю. З першого навчального року в стінах інституту було закладено три напрямки дизайнерської освіти: промисловий дизайн, графічний та дизайн середовища. Напрямок промислового дизайну очолювала кафедра «Художнього конструювання», що була базовою в структурі створеного факультету «Промислове мистецтво», деканом якого був визначний український художник-педагог, професор С. Солодовник. Першим завідувачем кафедри «Художнє конструювання» став архітектор Л. Винокуров. На той час досвід ВХУТЕМАСу – ВХУТЕІНу, засуджений за сталінських часів, не був освоєний, закордонний досвід – не вивчений. Харківські архітектори внесли в дизайнерську сферу, що зароджувалась, основи культури проектування. Вони винесли основний тягар становлення нової і, як вважали деякі художники, чужої мистецькому вузу спеціальності спрямованої на промисловість, хоча певна частина педагогічного складу розуміла і приймала ідею «впровадження мистецтва в виробництво» [2].

Проте вже перший випуск художників-конструкторів, який відбувся у 1967 році, показав, що представники цієї дуже потрібної професії органічно вписувалися в традиції інституту, збагативши їх новими зображально-творчими пошуками. Певна роль в радикальному оновленні навчального процесу належала В. Білику, який в 1965 році обійняв посаду проректора і завідувача кафедри дизайну.

Надійшла до редакції 30.03.2011

Володимир Білик відразу змінив навчальний план пропедевтичного циклу дисциплін, вводячи завдання, які формують у студента композиційне мислення в роботі з промисловими формами. Особлива увага приділялась курсу «Архітектоніка», у рамках якого головний акцент був поставлений на формування у студента дизайнера «тектонічно-образного» мислення на відміну від «метафорично-образного» мислення художника прикладного мистецтва. Також в пропедевтичний цикл дисциплін було впроваджено «Біоніку» – переосмислення форм живої природи. Профілююча дисципліна «Проектування» також зазнала змін: при роботі з конкретними промисловими виробами пропонувалось не йти шляхом поліпшення прототипу, а дивитися на річ по-новому, виходячи передусім з аналізу проблемної ситуації, яка викликає необхідність проектування цієї речі. Опорою формування об'ємно-просторової структури об'єкту повинні були служити навички, які студент отримував в процесі освоєння оновленого пропедевтичного циклу дисциплін.

В нововведеннях В. Білика проглядалися контури методики підготовки сучасного дизайнера, які згодом стали нормою. Але тоді наприкінці 60-х років, він зіткнувся із тотальним непорозумінням його викладацького методу, збоку «академічної» спільноти. Неприйняття нової методики підготовки дизайнерів тодішнім керівництвом було до певної міри закономірністю, оскільки відбувався процес боротьби нового із старим у вітчизняній художньо-промисловій школі того часу. У атмосфері протистояння в 1969 році В. Білика звинуватили у формалізмі, так закінчилась його коротка, але плідна новаторська діяльність проректора та завідувача кафедри «Промислового мистецтва». Діяльність В. Білика дала досить потужний поштовх розвитку дизайнерської школи в Харкові: він заклав фундамент дизайнерської методики викладання, яка все суттєвіше відрізнялась від «малювально-живописно-архітектурного» гібриду [3].

Характеризуючи в цілому розвиток дизайнерської школи в 60-ті роки ХХ століття, можна сказати, що в той період найбільший вплив на програму підготовки дизайнерів зробили архітектурні методи проектування, оскільки у витоків створення кафедри стояли педагогі-архітектори: В. Білик, Л. Винокуров, В. Лістровий, В. Константинов, З. Юдкевич, В. Синєбрюхов. Вони транслювали у свідомість студентів типові для регіональної архітектурно-художньої школи методи мислення, засоби і прийоми трактування проектною ідеї.

Педагогічний колектив кафедри «Художнє конструювання» у 70-ті роки, майже цілком складався з її випускників, набраних з перших випусків факультету «Промислове мистецтво» – С. Бережний, Ю. Дяченко, М. Єлізєв, В. Єльков, Б. Войно-Данчишин, Г. Карпель, В. Ландкоф, Є. Рагулін склали кістяк кафедри, яка активно розвивалась під керівництвом О. Бондаренка. У колективі відбувалося накопичення методичного потенціалу на основі осмислення досвіду інших шкіл з метою формування такої системи підготовки дизайнерів, яка б найефективніше працювала в умовах Харківського регіону. В цей період значно розшири-

лась навчально-експериментальна база дизайнерського навчання, для потреб якої в спеціально побудованому корпусі була відведена більша частина приміщень.

В 1973 році до складу молодих педагогів влилися нові випускники Харківського художньо-промислового інституту: Ф. Бойченко, В. Гапієнко, В. Мартиняк, Г. Письменний; в 1974 році – О. Бойчук, двома роками пізніше – В. Даниленко, згодом Т. Фурсова. На кафедру прийшли працювати архітектор Ю. Божко та інженер Л. Кутузов.

В ці ж роки кафедра «Художнє конструювання» набула значного авторитету у масштабі колишнього СРСР та на міжнародному рівні. Свідчення тому стало тісне і плідне співробітництво кафедри з колегами із Вищої школи Галле Бург Гібихенштайн (Німеччина). В 1977 році за участю випускників кафедри Ю. Каплонського і О. Бойчука на базі художньо-промислового інституту був проведений міжнародний проектний семінар «INTERDESIGN – 77», в якому взяли участь дизайнери з 21 країни світу.

Отже, створення Харківського художньо-промислового інституту стало новим етапом в еволюції харківської школи дизайну. Діяльність інституту вивела сферу художньо-промислової освіти в Харкові на новий рівень професіоналізму. Новоорганізована кафедра художнього конструювання стала центром спеціалізованого дизайнерського утворення великого регіону, своєрідність якого зумовила і формування методики підготовки фахівців, яка розвивається і нині.

В кінці 1970-х на початку 1980-х років на кафедрі художнього конструювання виникає конфліктна ситуація, яка пов'язана з розмитістю уявлень про методологію дизайнерської освіти і відсутністю концепції подальшого розвитку. Педагогічний склад кафедри приходив до висновків, що необхідно систематизувати власні погляди на стратегію і тактику професійної підготовки художника-конструктора. Процес переходу від успадкованих і запозичених програм навчання до формування нової моделі фахівця, очищеної від нашарувань академізму, проходив не так радикально, як це бачилось спочатку. Пошук нових шляхів підготовки не відрізнявся екстраординарними проявами на зразок усунення попередніх методик або відмови від художньої платформи. Більше того, в порівнянні з другою половиною 60-х років, коли розгортались пристрасті навколо форпроектів (а нині цілком природних) у вигляді абстрактної асоціативно-образної пластики. Він проходив значно спокійніше і зовні навіть непомітно з тієї простої причини, що в систему освіти не було введено нових дисциплін, курсів, експериментальних завдань, а це означало, що нічого не загрожує підриванню академічних канонів вузу. Але в той же час в інституті істотно змінилися розстановка сил, становлення до дизайну і бачення його специфіки, зміцнився авторитет кафедри художнього конструювання.

80-ті роки принесли з собою закріплення набутого раніш досвіду та подальший розвиток його у навчальній, методичній, науковій та творчій роботі кафедри. Завідувачами кафедри у 80-ті роки були доцент

В. Сльков та О. Бойчук. В цей час успішно захистили дисертації зі спеціальності «Технічна естетика» О. Бойчук, Т. Фурсова та В. Даниленко.

У другій половині 80-х років суттєво розширилась інфраструктура кафедри, що забезпечило умови для розвитку Харківської школи дизайну. В цей час ВНІТЕ відкрив свою філію в Харкові на виробництві, що докорінно змінило життя кафедри Харківського художньо-промислового інституту. Кафедра стала першим учбовим підрозділом в системі художньо-промислових вузів країни, що узаконив взаємовигідний процес взаємодії навчання з практикою. Наступним кроком на шляху інтеграції навчання з практикою явилось створення, на базі інституту, системи перекваліфікації кадрів різних рівнів і напрямів. Почавши з курсу підвищення кваліфікації художників-оформлювачів, інститут незабаром відкрив факультет підвищення кваліфікації для дизайнерів-виробничників.

Принципово новою у вітчизняній практиці стала форма дискретної дворічної перекваліфікації учителів середніх шкіл для викладання в початкових класах предмета «Основи дизайну». Її введенню передувала активна робота комісії Союзу дизайнерів України, в результаті якої була створена республіканська урядова програма «Дизайн і школа». Відповідно до неї Харківський художньо-промисловий інститут був затверджений як базовий вуз республіки по перепідготовці викладачів малюнка, креслення, відібраних з числа тих, що виявили схильність до предметної творчості [6]. Для розвитку Харківської школи дизайну було створено два підрозділи: аспірантура і дизайн-центр, методичною діяльністю яких керувала кафедра. Таким чином, в структурі вищого навчального закладу виникає своєрідний «університет дизайну» [1]. Такі передумови в сукупності з корінними перетвореннями в суспільстві стали поштовхом до пошуку нової системи навчання. За основу нової структури обрано принцип «персоніфікації навчання».

У дизайнерській школі це виражається в тому, що студент вибирає найбільш близький йому проектно-художній метод, а викладач – найбільш ефективний педагогічний метод, що відповідає його власним теоретичним переконанням і професійним навичкам. Аналіз організаційних можливостей, а також вітчизняного, закордонного і власного досвіду підказав, що таких структур повинно бути чотири.

Отже, чотири напрями підготовки дизайнера, які утворюються на основі концептуального, інженерного, футуро- і арт-дизайну. На момент переходу до нової структури склад педагогів по формулі «4x4» виглядав таким чином: *Арт-дизайн* – В. Гапієнко – 2 курс, В. Ландкоф – 3 курс, О. Олександров – 4 курс, Т. Фурсова – 5 курс. *Концептуальний дизайн* – В. Сльков – 2 курс, Т. Костенко – 3 курс, Ф. Бойченко – 4 курс, В. Даниленко – 5 курс. *Інженерний дизайн* – Ю. Дяченко – 2 курс, Є. Рагулін – 3 курс, Л. Звенігородський – 4 курс, Г. Карпель – 5 курс. *Футуро-дизайн* – І. Остапенко – 2 курс, А. Закревський – 3 курс, С. Вергунов – 4 курс, О. Бойчук – 5 курс [2]. За кожним напрямом були

закріплені викладачі кафедри інженерно-технічних дисциплін, які проводили консультації з технічних питань профільюючої дисципліни «Проектування». Таким чином, така схема «вертикалей» дозволяла наочно прослідкувати ефективність обраної методики навчання і індивідуальний внесок кожного педагога. Кожному педагогу-дизайнеру притаманна своя «внутрішня» спеціалізація, що виражається в прихильності до того або іншого методу розв'язання проектною задачі: одні мислять категоріями художнього образу, інші – через конструкцію, третім властивий теоретично узагальнений або ж фантазійно-прогностичний підхід. Ця система досить ефективно пропрацювала декілька років. Саме в цей час кафедра досягла вражаючих результатів: реальні проекти, замовлені державою теми, постійна участь у вітчизняних (Москва, Київ, Мінськ, Тбілісі, Харків і так далі) і зарубіжних (Індія, Польща, Болгарія, ГДР, ФРН, Франція, Голландія і так далі) виставках.

У квітні 1989 року факультет «Промислове мистецтво» було перейменовано на факультет «Дизайн», а кафедру художнього конструювання перетворено на кафедру дизайну.

В 1991 році Радянський Союз розпався, всі колишні республіки країни досягли незалежності, в тому числі і Україна. З цього часу розпочинається новий етап розвитку кафедри дизайну, котрий продовжується і сьогодні.

Разом з отриманням незалежності Україна, як і всі колишні союзні республіки, отримала розвал промисловості, розірвані економічні відносини, порушені культурні і загальнолюдські зв'язки, що призвело до втрати численних надбань в дизайноосвіті. Відбулося це і на кафедрі дизайну Харківського художньо-промислового інституту. Декілька років кафедра, як і уся країна, знаходилася у важкому стані, але з часом ситуація почала змінюватись в кращий бік. Почали з'являтися виробничі замовлення і теми, бурхливо розвивається тривимірне моделювання.

У 90-ті роки кафедра «Дизайн» (так вона стала називатися) увійшла з більш як чвертьвіковим досвідом роботи. До її складу входять представники різних поколінь, в своїй більшості – це випускники цієї ж кафедри. З 1999 року кафедру очолював доцент Є. Рагулін, з 2001 року – доцент І. Остапенко, з 2003 року – доцент Л. Звенігородський, з 2008 року – професор, кандидат мистецтвознавства, залужений діяч мистецтв України О. Бойчук.

Харківський художньо-промисловий інститут у 2001 році перейменовано в Харківську державну академію дизайну і мистецтв. У 2004 році кафедра приступила до реалізації положень Болонської декларації та кредитно-модульної системи у вищій освіті. Викладачами кафедри були розроблені та затверджені галузеві державні стандарти освіти (ДСО) спеціальності «Дизайн», освітньо-професійні програми (ОПП), освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) і нові робочі програми навчальних дисциплін з урахуванням таких сучасних напрямів, як мультисенсорний дизайн, екодизайн, футуродизайн та інше.

Сьогодні кафедру «Дизайн» очолює професор, кандидат мистецтвознавства О. Бойчук. Поруч з ним працюють: доктор мистецтвознавства, професор В. Даниленко; кандидати мистецтвознавства, доценти: Т. Фурсова, В. Турчин і О. Васіна; доценти: В. Єльков, В. Гапієнко, Є. Рагулін; доценти ХДАДМ І. Остапенко, Ю. Дяченко; доценти кафедри: Л. Звенігородський, С. Вергунов, В. Погорельчук; старші викладачі: М. Пузур, М. Соколов, М. Хоменко; викладачі: П. Погорелов, О. Бабіч. Кафедра у своєму розпорядженні має спеціальні лабораторії: лакофарбову (з/л М. Федосенко), гіпсомодельну (з/л – Є. Копилов), макетну (з/л А. Хворостьянов), механічну (у/м О. Половинка).

Викладачі та випускники кафедри є багаторазовими переможцями та лауреатами престижних міжнародних та вітчизняних виставок, конкурсів та фестивалів з дизайну. На базі кафедри щорічно проводяться Всеукраїнські студентські олімпіади з дизайну, міжнародний форум «Дизайн-освіта», виставки-конкурси «Водопарад», «Світло», «Репліканти». Студенти спеціалізації «Дизайн» приймають участь у міжнародних проєктах «Данон» (Франція), «Гайзельталь» (Німеччина), «Електролюкс» (Швеція).

Завершуючи тему про історію кафедри дизайну, помітимо, що і програми і методика навчального процесу знаходяться у стадії формування, постійно оновлюються, і, природно, зазнають певних змін. Незмінним повинно залишитися головне – прагнення школи до оновлення творчих методів, до пошуку власних моделей дизайн-освіти.

Висновки. Процесу становлення кафедри дизайну сприяли обставини, в яких вона формувалась, зокрема історичні, Харківський регіон був центром промисловості в Україні. Тому з'явилась гостра необхідність створити науковий і учбовий центр для обслуговування цієї важливої промислової структури. Так на базі Харківської державної академії дизайну і мистецтв з'явилась перша кафедра дизайну, яка тоді мала назву художнього конструювання, вона також стала першою в підготовці дизайнерів з промисловим нахилом.

Література:

1. Бойчук О.В. Мистецтво дизайну та навчальний процес // Художня освіта в Україні. Сучасний стан проблеми розвитку. – К., 1998. – С. 67-68.
2. Даниленко В. Я. Историко-культурная платформа Харьковской школы дизайна // Харьковская школа дизайна. – М.: ВНИИТЭ, 1992. – С. 8-20.
3. Даниленко В.Я. Дизайн. Підручник. – Х: ХДАДМ, 2003. – С. 31.
4. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури. – Х.: Колорит, 2005.
5. Даниленко В.Я., Бойчук О.В. Підготовка дизайнерів: вчора, сьогодні, завтра // 75 років вищої художньої школи Харкова. – ХХПІ., 1996. – С.74-76.
6. Устинов А.Г. Отечественные и дизайнерские школы. Дизайн в высшей школе. – М 1994, С. 148-164.